

IŠ BIBLIOTEKŲ LIETUVOJE ISTORIJS

(Miscellanea)

L. VLADIMIROVAS

Georgijaus Albinijaus knygų kolekcijos likimo klausimu

Vilniaus kapitulos aktu 1570 m. gegužės 10 d. įrašas mums pranešė apie „aukštai gerbiamo pono Georgijaus Albinijaus abiejų teisių daktaro iš dievo malonės Metonos vyskupo ir Vilniaus vyskupo-sufragano bei kantoriaus“ staigią mirtį, o iš tų pačių metų gegužės 12 d. įrašo sužinom ir apie mirusiojo sufragano turtingos knygų kolekcijos likimą. Vyskupo Valerijono Profasevičiaus pasiūlymu, ji buvo perduota „amžinai saugoti“ Vilniaus jėzuitų kolegijai, kur ji „naudingai būtų panaudota visuomenės mokslo reikalams“¹.

Georgijus Albinijus (arba Albinus) buvo viena spalvingiausių ir labiausiai apsišvietusių figūrų Vilniuje XVI a. šeštajame-septintajame dešimtmetyje. Kilęs iš Didžiojo Kozmino (Wielki Koźmin) Vakarų Lenkijoje, jis savo studijas praėjo Krokuvos universitete, 1530 m. jam čia buvo pripažintas bakalauro, o metais vėliau — ir laisvųjų menų magistro laipsnis². Tačiau jis tuo nepasitenkino, apie tai kalba jo „utriusque juris“ daktaro laipsnis. Jau studijų metais Georgijus Albinijus pasirodė kaip karštas humanizmo idėjų šalininkas, antikinės literatūros mėgėjas ir tyrinėtojas. Likęs Krokuvos universiteto filosofijos fakultete docento (extraneus non de facultate) pareigose, jis 1531 m. vasarą skaitė Cicerono laiškų, o sekančiais metais — Ovidijaus „Fastae“ speckursus. Jo to laikotarpio literatūriniai darbai taip pat kalba apie jo humanistines pažiūras. Dar būdamas bakalauro, jis prisidėjo prie žinomo vokiečių humanisto ir pedagogo Petro Moselano veikalo „De primis apud Rhetorem exercitationibus praeceptiones“ išleidimo (1530). 1532 m. jis išleido dar dvi knygutes: *M. Tullii Ciceronis Invektivarum in F. Catilinam liber I*, prie kurio pridėjo nedidelį savo eilėrašį Cicerono garbei (*De laudibus Ciceronis G. Albinii carmen extemporaneum*) ir kitą — lotynų iškalbos klausimais (*Joannis Despauterii Niniuitae de accentibus sive de recta prononciationis ratione libellus in commodum studiosorum seorsum excussus* su paties Georgijaus Albinijaus priedu — *De quantitate syllabarum*

¹ LTSR Mokslių akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyrius. Fondas 43. VKF, vien. 445, l. 251—252. „Tractatum et conclusio occasione librorum post mortem Reverend. domini Georgii Albi i juris utriusque doctoris Dei Gratiae episcopi Metonensis sufraganei et cantoris Vilnensis intestati decessi“.

² B a r y c z H. Albinus.—Polski Słownik biograficzny. T. I., Kraków, 1935, s. 47.

brevis annotatio). 1532 m. jis išleidžia Lukano „Farsalia“ (*G. Albinij de auctore censoria epistola*), o po to ir savo originalių eilėraščių rinkinį (*Decasticha novem musarum Natali Christi congratulantium*, 1531). Paskutinis žinomas Georgijaus Albinijaus paruoštas leidinys buvo 1537 m. Cicerono kalbos „Pro Archia poeta“ leidimas.

Kodėl Georgijus Albinijus paliko universitetą, nutraukė savo literatūrinę veiklą ir pradėjo bažnytinę karjerą, ne visai aišku. Gal būt, jis tai padarė, paveiktas savo globėjo, Krokuvos universiteto teologijos profesoriaus ir universiteto vicekanclerio St. Bielo*. Šią naująją savo karjerą Georgijus Albinijus pradėjo nuo klebono pareigų Lubzine ir kanauninko Poznanėje. Sprendžiant iš įrašų, Albinijaus asmenišką biblioteką knygoje 1546 m., jis jau buvo Slučevo archidiaconas ir Vilniaus kantorius (Georgijus Albinus Cosminensis Artium et J. (uris) u. (triusque) Doctor Archidiaconus Luceerensis** Cantor Vilmensis)³. 1550 m. kapitulos archyvo dokumentuose jis jau vadinamas Vilniaus kantorium ir sufraganu⁴. Tokią didelę karjerą ir palyginti taip sparčiai nekilmingais Georgijus Albinijus, arba Albinus, kaip jis oficialiai vadinamas Vilniaus dokumentuose, be abejo, padarė tikrai savo puikaus išsilavinimo dėka. Tačiau kartą nuo pirmųjų savo veiklos Vilniuje metų jis sueina į konfliktą su vietine bažnytine valdžia. Tie metai tai katalikų bažnyčios autoriteto ir įtakos Lietuvoje smukimo, reformacijos idėjų plitimo metai. Šios idėjos turėjo įtakos ir išauklėtam humanizmo davsia Albinijui. Jis buvo linkęs prie vadinamųjų eretiškų naujovių ir už tai kapitulos ne kartą buvo griežčiausiai perspėjamas⁵. Domėjosi Albinijus ir „eretiška“ literatūra. Kapitulos archyvo 1550 m. lapkričio 7 d. įrašas pasakoja, kad tą dieną susirinkusių kapitulos narių su vyskupu Povilu Alšėniškiu priešakyje buvo svarstomas klausimas dėl „kai kurių eretiškų knygų, Georgijui Albinijui atvežtų čia į Vilnių per mūsų įstaigos vykdytoją arba jam leidus, dėl ko šis asmuo tapo nepatikimu (degratus) ir pateko į nemalonę...“⁶ Tačiau šio klausimo svarstymas buvo atidėtas, nes tuo metu kaltininkas, t. y. Albinijus, buvo išvykęs iš miesto. Atrodo, kad santykiai tarp Albinijaus ir vyskupo, taip pat ir tarp kitų kapitulos narių buvo labai įtempti. Taip, pvz., 1551 m. vasario 23 d. Albinijus priverčiamas susitaikyti su kanauninku Jonu iš Domanievo, vienu fanatiškiausių katalikybės stovyklos Vilniuje atstovų, kurį jis buvo smarkiai įžeidęs⁷.

Norėdamas atsikratyti šiuo neramiu ir linkusiu į „ereziją“ žmogumi, Vilniaus vyskupas Povilas Alšėniškis net įskundė Albinijų popieži i. Kapitulos archyve yra išlikęs popiežiaus Julijaus III pergamente surašytas raštas (1552 m.), kuriuo Vilniaus vyskupui, pranešusiam apie sufraganą Albinijaus netinkamą elgesį, pavedama jį pašalinti iš sufraganų

* Stanislas Bielas (1457–1541), kilęs iš Nove Miasto (netoli Pšemyso); nors jis ir dėstė Krokuvos universitete teologiją ir vėliau netgi tapo universiteto rektoriumi, buvo artimas humanizmo judėjimui. Žinomas jis taip pat ir savo lotynizuotą pravarde „Albinus“. Ar buvo Georgijus Albinijus jo giminė, ar tikrai paėmė savo globėjo pravarde, neišaiškinta.

** Luceeria — Slučevo, miestas Lenkijoje.

³ Zr. įrašą knygoje *Origenis Adamantii Eximii Scripturarum interpretis opera...* Vilniaus Valst. V. Kapsuko v. universiteto Senų spaudinių rinkinys (toliau vad. VVU MB Senų spaud. rinkinys). II-4066.

⁴ Lietuvos TSR Mokslių akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau vad. LTSR MA CB Rankr. skyrius). Fondas 43. VKF, vien. 445, Acta Capituli Vilmensis 1550–1560, I. 2; J. Kurčevskis (žr. Biskupstwo Wileńskie, Wilno, 1912, p. 77) ir remdamasis juo ir H. Baryčas mūsų jau minėtame straipsnyje G. Albinijaus sufraganavimo pradžią nukelia į 1559 metus, kas neatitinta tikrovės.

⁵ Kurczewski J. Biskupstwo Wileńskie. Wilno, 1912, s. 37, 77, 113; jo paties Kościół Zamkowy, cz. I, Wilno, 1908, s. 49; Barycz H. Albinus, p. 47 ir kt.

⁶ LTSR MA CB Rankr. skyrius. Fondas 43. VKF, vien. 445, I. 2.

⁷ Ten pat, I. 6.

pareigų arba nubausti, sulaikant jam priklausančias pajamas⁸. Tačiau Georgijus Albinijus tada liko savo senose pareigose ir, tur būt, laikėsi savo senųjų pozicijų. 1563 m. rugsėjo 10 d. jau kitas Vilniaus vyskupas, Valerijonas Protasevičius, kelia klausimą dėl Albinijaus pašalinimo iš vyskupo sufragano ir katedros kantoriaus pareigų. Norėta priversti Albinijų pasirašyti raštą, kuriuo jis pats prašytų jį atleisti, o vysk. V. Protasevičius jo pareiškimą patenkintų. Tokį raštą buvo parašęs notaras, jį galima matyti tarp kapitulos dokumentų⁹, tačiau be Albinijaus parašo. Šiuo metu sunku nustatyti, kodėl su visą laiką buvusiu opozicijoje Georgijumi Albinijum nesusidorojo nei Povilas Alšėniškis, nei Valerijonas Protasevičius. Greičiausiai, šis plačiai apsišvietęs humanistinių pažiūrų žmogus ir, be to, didelis knygų mėgėjas ir kolekcionierius, buvo gerai žinomas Žygimantui Augustui. Pastarasis, taip pat būdamas aistringas bibliofilas ir klasikinės senovės mylėtojas, globojo Georgijų Albinijų. Be to, Žygimanto Augusto pamokslininkas buvo taip pat iš Kozmino miesto kilęs žinomas teologas Jonas Benediktas¹⁰. Visiškai galimas dalykas, kad ir jis rėmė savo žemietį sunkiais jo gyvenimo momentais. Kaip jau minėta, 1570 m. gegužės 10 d. Georgijus Albinijus mirė, nepalikęs jokio testamento. Didžiausias turtas, kurį paliko velionis, buvo jo turtingas knygų rinkinys. Tinkamai įvertinęs šio rinkinio didelę vertę, vysk. V. Protasevičius pasiūlė kapitulai perduoti jį Vilniuje steigiamai jėzuitų kolegijai¹¹. Rinkinys kolegijai buvo perduotas su ta sąlyga, kad, sutinkamai su įstatymu, jis visiškai jėzuitų nuosavybėn pereis tik tuo atveju, jeigu vienerių metų po Albinijaus mirties laikotarpyje neatsiras nieko iš jo giminių, kurie pareikštų pretenzijų į šį turtą. Perduodant šią knygų kolekciją jėzuitams, buvo sudaryti du „knygų inventorai“, kurių vienas egzempliorius su jėzuitų pakvitavimu liko kapitulos archyve, o kitas su knygomis buvo perduotas kolegijai¹². Knygų sąrašų nei LTSR Valstybiniame istoriniame archyve, nei LTSR Mokslų akademijos rankraštyne surasti nepavyko, o jie galėtų nušviesti šios kolekcijos sudėtį. Apie tolesnę Albinijaus knygų kolekcijos likimą iki šiol konkrečių duomenų neturėjome. Buvo manoma, kad šis rinkinys ir visai buvo sunaikintas. Istorikas T. Narbutas yra paskelbęs dokumentą, kažkokio nežinomo asmens A. S. 1581 m. balandžio 29 d. laišką, rašytą taip pat nežinomam broliui Antanui. Laiške vaizdžiai aprašoma jėzuitų iniciatyva, tais metais Vilniuje viešai deginant antikatalikiškas knygas¹³. „Sakoma,— skaitome laiške,— jog tam lauže sudegusi didžioji dalis mirusio kunigo pavyskupio Georgijaus (Albinijaus) knygų rinkinio, gulėjusio Šv. Jono kolegijoje (jėzuitų mokykloje, vėliau akademijoje) atskiroje skrynioje. Žinovai man aiškino, jog, sudeginus mirusio pavyskupio rūpestingai ir mokliškai surinktus raštus, istorija daug ko nustojusi“¹⁴. Tačiau šio dokumento autentiškumu¹⁵ tenka labai suabejoti, kaip ir visa eile kitų šio istoriko paskelbtų dokumentų. Vilniuje 1581 m. tikrai buvo viešai deginamos „eretiškos“ knygos,— tą faktą T. Narbutas aprašė literatūrine laiško forma, papildęs ir papuošęs archyvų apie šį įvykį teikiamas žinias įvairiomis, jo paties sukurtomis spalvingomis detalėmis. Viena iš tokių detalių — ir pavyskupio eretiko Georgijaus Albinijaus — knygų sudeginimas. Tačiau šiuo me-

⁸ LTSR MA CB Rankr. skyrius. Fondas 43. VKF, vien. 200.

⁹ Ten pat, vien. 224.

¹⁰ Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego. T. 4. Warszawa, 1888, s. 570.

¹¹ LTSR MA CB Rankr. skyrius. Fondas 43. VKF, vien. 445.

¹² Ten pat.

¹³ Narbutt T. Pomniejsze pisma historyczne. Wilno, 1856, s. 249—253.

¹⁴ Ten pat, p. 251—252.

¹⁵ Šio laiško kopiją T. Narbutas matęs tarp Vilniaus kanauninko Grozmano rankraščių ir padaręs jos naują kopiją.

tu galima tvirtai pareikšti, kad Albinijaus rinkinys tada nebuvo sunaikintas. Juk cituotame šio knygų rinkinio perdavimo jėzuitų kolegijai dokumente jau pabrėžiama jo didelė vertė mokslui, ir būtų labai keista, jeigu kolegija, kuriai vos įsikūrus buvo labai reikalinga mokslinė literatūra, pati ją sunaikintų. Tiesa, Georgijus Albinijus kaupė savo rinkinyje ir „eretiską“ literatūrą, tačiau tai neturėjo būti pagrindu visam rinkiniui sunaikinti. Be to, katalikų bažnyčia, griežčiausiai drausdama ir persekiudama eretišką literatūrą, savo bibliotekose palikdavo tam tikrą šios literatūros kiekį, nes ji katalikams buvo reikalinga polemikai su savo priešais. Vilniaus universiteto bibliotekoje senų spaudinių skyriuje yra visa eilė knygų iš jėzuitų kolegijų ir katalikų vienuolių ordinų bibliotekų su užrašais „Liber prohibitus“, arba „Liber haereticus“, arba net „Liber iste Lutheranorum est ideo prohibitus existit et non debet legi“¹⁶. Tačiau svarbiausias įrodymas, kad Georgijaus Albinijaus knygos nebuvo sunaikintos, tas, kad jo knygų yra Vilniaus universiteto bibliotekos fonduose. Nagrinėjant fondus, šio straipsnio autoriui pavyko surasti tris neabejotinai Georgijui Albinijui priklausiusias knygas. Visų pirma, du į tamsiai rudą odą įrištus foliantus (36×24,5 mm) su dailiai joje išspaustu ornamentu ir sutrumpinta knygos antrašte bei įrišimo metais (1537). Tai įžymaus ankstyvosios krikščionybės filosofo Origeno raštų pirmasis ir antrasis tomai (*Origenis Adamantii Eximii Scripturarum interpretatis opera*), išleisti Erazmo Roterdamičio, su jo įžanga ir komentarais, ir išspausdinti 1536 m. Bazelyje, garsiojoje Frobeno spaustuveje¹⁷. Erazmo, šio didžiojo humanisto ir katalikybės priešo vardas antraštiniame puslapyje ir įžangoje jėzuitų kolegijos bibliotekininko išbrauktas rašalu, kaip tai paprastai buvo daroma katalikų bibliotekose su „eretiku“ autorių arba leidėjų vardais. Tai, kad šios knygos priklausė Georgijui Albinijui, rodo įrašas pirmojo ir antrojo tomo antraštinio puslapio viršuje „Georgi Albini“, taip pat pirmojo tomo priešlapio viršutinėje dalyje „Georgi Albini Cosminensis Artium et J.(uris)u.(triusque) Doctoris Archidiaconi Luce-riensis Cantoris Vilnensis 1546“. Trečia Vilniaus universiteto bibliotekos fonduose surasta Jurgio Albinijaus knyga — tai graikų filosofo stoiko Epikteto veikalo „Enchiridion, hoc est Pugio, sive Ars humanae vitae correctris“ antrasis tomas (b. v. ir m.)¹⁸, išverstas į lotynų kalbą ir ap rūpintas Hieronimo Volfo, arionų, šios krašutinės kairiosios reformacijos krypties, atstovo parašyta įžanga ir komentarais. Štai kodėl jo pavardė visoje knygoje užtepta rašalu. Antraštinio puslapio viršuje užrašas — „Geor Alb.“ Knygutė dailiai įrišta į šviesiai geltoną odą su išspaustu joje ornamentu, sutrumpinta antrašte ir supereklibrisu, vaizduojančiu Jurgio Albinijaus herbą ir raides G(eorgius) A(lbinijus) E(piscopus) M(etthonensis). Ši knygutė puikiai parodo jos buvusio savininko dvasinius polinkius („eretiko“ išleistas antikinio filosofo veikalas).

Surastos knygos praėjo gan sudėtingą kelią. Origeno raštai, sprendžiant iš įrašų ir ekslibrisų, pateko iš Vilniaus akademijos (Col. Vilnensis S. J.) pas. žinomą XVIII a. bibliofilą Dominiką Sivickį, Gardino dominikonų vienuolyno viršininką, kuris vėliau visą savo knygų rinkinį perdavė savo vienuolynui. Likvidavus šį vienuolyną (1832), jo knygos buvo iš pradžių perduotos vietinei gimnazijai, o vėliau Vilniaus Viešajai (dabartinei universiteto) bibliotekai¹⁹. Albinijaus Epikteto leidinėlis išliko Vilniaus universitete iki pat jo uždarymo (1832). Likvidavus Vilniaus

¹⁶ VVU MB Senų spaud. rinkinys, II 2728, II 3046, II 4045, II 4057 ir t. t.

¹⁷ Ten pat, II 4065 ir II 4066.

¹⁸ VVU MB Senų spaud. rinkinys, Senojo universiteto fondas 33. 7. 18.

¹⁹ Radziszewski F., Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitszych bibliotekach... Kraków, 1875, s. 16.

universitetą, dalis jo bibliotekos fondų buvo perduota Charkovo universitetui. 1959 m. šios knygos buvo gražintos Vilniaus universitetui. Iš tikrųjų, „habent sua fata libelli“

Motiejaus Valančiaus pastabos, įrašytos Kražių gimnazijos bibliotekos knygoje

Savo tyrinėjimuose istorikai dar labai mažai panaudoja tokį žinių šaltinį, kaip įrašai knygose, padaryti jų savininkų arba skaitytojų, įvairūs nuosavybės atžymėjimai (eksklibrisai), marginalijos, pastabos ir pan. Aukščiau pateiktas pavyzdys su Georgijaus Albinijaus knygomis rodo, kad įrašai knygose gali suteikti naujų vertingų biografinių duomenų arba patikslinti senus.

Sio straipsnio autorius, tyrinėdamas patekusį į Vilniaus universiteto bibliotekos fondus buvusios Kražių gimnazijos knygų kolekcijos dalį, surado jų tarpe ir visą eilę knygų su M. Valančiaus ranka padarytomis pastabomis (notae), kurios pavaizduoja šį bažnyčios veikėją ir rašytoją mums kiek neįprastoje šviesoje.

M. Valančius mokytojavo Kražių gimnazijoje 1834—1840 m., kartu eidamas šios mokyklos kapeliono ir bibliotekininko pareigas¹. Kražių gimnazijos biblioteka, ši pirmoji tokio pobūdžio biblioteka Žemaičiuose (įsteigta 1616 m.), pasižymėjo savo gan turtingais fondais, ir M. Valančius, tvarkydamas biblioteką, su jais giliai ir detalai susipažino. Tai ir liudija pastabos (notae), jo įrašytos paskutiniuose puslapiuose tų knygų, kurios dėl vienos ar kitos priežasties patraukė jo dėmesį. Štai trys M. Valančiaus anotacijų pavyzdžiai.

Jono Kalvino veikalai (*Joannis Calvini opuscula omnia in unum volumen collecta*, (b. v.), 1552, titulinis lapas išplėstas, kaip tai buvo įprasta daryti su „eretikų“ knygomis, paskutiniame knygos lape — M. Valančiaus įrašas (pastaba)²:

Opera Calvini licet si cum fervore contra catholicos exarata multa continent haud contemnenda. Nota Matthiae Wołonczewski Capelani et Bibliothecarii Cros. 1835.

(Kalvino veikalai, nors ir parašyti su įkarščiu prieš katalikus, tačiau jie turi nedaug ką smerktino.)

Kitoje knygoje — *D. Caecilii Cypriani, Episcopi Carthagenensis martyrís, opera per Des. Erasmus Roterdamum saepius a mendis summa uigilantia repurgata, doctissimis Annotationibus ad finem adjectis illustrata... Basileae per J. Hervogium et B. Brans, 1558*, — kurią paruošė ir aprūpino komentaras žymus humanistas, aršus katalikų bažnyčios kritikas Erazmas Roterdamietis, todėl jo vardas knygoje jos savininko išbrauktas rašalu, M. Valančius įrašė savo pastabą³ — patarimą skaitytojui, siūlydamas jam pasikliauti Erazmo autoritetu:

Eruditissimus Erasmus ad calcem huius operis notavit loca notu digniora; noli ergo lector perdere tempus in illis investigandis — nota Mathiae Wołonczewski. Capel. lib. Cros. Theol. Mag. 1835 anno.

(Didžiai mokslingas Erazmas šio veikalo pabaigoje pažymėjo vietas, vertas dėmesio; dėl to, skaitytojau, negaišk laiko, jų ieškodamas.)

¹ Apie jo veiklą Kražių gimnazijoje žinių turime nedaug — žr.: A. Alekna. Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. Kaunas—Klaipėda, 1922, p. 8; K. Binkis. Motiejus Valančius. 1875—1935. Kaunas, 1935, p. 14; [M. Brensztejn.] Biblioteka szkoły Kroskiej.—Rankraštis saugomas LTSR MA CB Rankr. skyriuje. Fondas F 84. MEB, vien. MB 378.

² VVU MB Senų spaud. rinkinys, II-452.

³ Ten pat, II-4398.